

УДК 631.11(477.43)

ОЦІНКА РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ларіна Я.С., Завальнюк К.С.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

У статті наголошено на важливості розвитку сільськогосподарських підприємств як складових потенційних секторів економічного зростання для країни в цілому. Уточнено сутність поняття «економічне зростання» та групи базових індикаторів зростання. Проведений кількісний аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств Хмельницької області за організаційно-правовими формами господарювання. Здійснено аналіз основних фінансово-економічних показників по досліджуваних агроформуваннях Хмельницької області, а саме: прибутку, рентабельності виробництва, рентабельності продажу, земельних та трудових ресурсів, напрямків їх спеціалізації. Здійснено групування сільськогосподарських підприємств в залежності від кількості працюючих. Проаналізовано залежність прибутковості агроформування від напрямку його спеціалізації.

Ключові слова: економічне зростання, аграрні формування Хмельницької області, ефективність діяльності агроформувань, земельні ресурси агроформувань, трудові ресурси агроформувань, спеціалізація агроформувань.

Постановка проблеми. В умовах нестабільності зовнішнього середовища, посилення галузевих диспропорцій і конкурентного тиску у сільськогосподарських підприємств виникає необхідність максимального використання внутрішніх резервів для підвищення результативності та ефективності функціонування. З цією метою необхідним є проведення ретельного аналізу показників економічної діяльності підприємств та формування на цій основі рекомендацій щодо їх стратегічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі оцінювання фінансово-економічного стану сільськогосподарських підприємств та визначенню напрямків їх подальшого розвитку присвячені праці багатьох вітчизняних вчених, зокрема В.Г. Андрійчука, М.В. Зубця, О.О. Єранкіна, М.Р. Кропивка, Ю.О. Лупенка, В.В. Юрчишина, О.В. Кучера та інших вчених.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, невирішеними, і на сьогодні, залишаються ряд питань, пов'язаних з пошуком найбільш оптимальних розмірів агроформування за обсягами сільськогосподарських угідь, за кількістю працюючих; вибором найбільш рентабельних культур для вирощування; пошуком найбільш прибуткових каналів збуту тощо. В умовах ринкових трансформацій, в аграрному секторі зокрема, вище згадані питання потребують подальших досліджень та розробки пропозицій для застосування в практичній діяльності сільськогосподарських підприємств.

Мета статті. На основі зазначеного, метою написання статті є визначення тенденцій розвитку досліджуваних агроформувань Хмельницької області на основі аналізу їх фінансово-економічних показників.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку економіки, трансформації, що відбуваються в аграрному секторі, перебувають в центрі суспільної уваги. Адже, саме ефективне функціонування аграрного сектору слугує гарантом продовольчої безпеки населення України, що є життєво необхідним. Варто наголосити, що окрім виконання вище згаданої базової функції аграрним сектором, Україна має значний природно-кліматичний потенціал, який виступає однією

з основних конкурентних переваг у порівнянні з іншими країнами. Варто зауважити, що частка сільського господарства в структурі ВВП України (включаючи лісове та рибне господарство), за підсумками 2015 року становила 11,9% [1].

Загальні тенденції розвитку аграрного сектору України відображає сукупність окремо взятих агроформувань. Доцільно відмітити, що більшість агроформувань прагнуть не лише розвиватися, але й зростати. Сучасні дослідники зазначають, що «без економічного зростання сільськогосподарського виробництва неможливо досягти істотного зміцнення економіки держави в цілому» [2, с. 76].

Домінуючі наукові уявлення щодо сутності економічного зростання зводяться до того, що цей процес розглядається як складова економічного розвитку [3, с. 200] і характеризується як процес кількісно-якісних зрушень, який виражається у збільшенні обсягів суспільного виробництва, сукупного суспільного продукту, ВВП [3, с. 199]. На мікрорівні економічне зростання доцільно трактувати як процес кількісно-якісних зрушень, що характеризується позитивними змінами обсягів використання основних ресурсів, і результатом якого є збільшення обсягів виробництва, кількості виробленої продукції, прибутку підприємства, суспільно-корисного ефекту.

При аналізі економічного зростання найчастіше застосовуються три групи базових індикаторів економічного зростання: зміна абсолютних кількісних показників, зміна відносних кількісних показників, зміна якісних показників [4, с. 6]. Зупинимось більш детально на дослідженні кількісних показників агроформувань як основи визначення економічної ефективності їх діяльності.

З огляду на значну відмінність рівня розвитку сільського господарства в залежності від територіального розташування агроформувань, вбачаємо за доцільність здійснити аналіз основних показників фінансово-господарської діяльності агроформувань окремого регіону, а саме Хмельницької області.

В сучасній структурі аграрних формувань Хмельницької області домінуючою організаційно-правовою формою господарювання є фермерські господарства, частка яких складає 74,2%. Менш чисельними в загальній структурі сіль-

ського господарських підприємств за організаційно-правовими формами господарювання виявилися господарські товариства – 14,7%; приватні підприємства – 6,1%, кооперативи – 1,2%, державні підприємства – 0,3% та 3,5% – підприємства інших форм господарювання [5]. Такі зміни спричинені масовими процесами роздержавлення та подальшою приватизацією аграрних господарств в Україні загалом.

Зважаючи на специфіку ведення господарської діяльності, залежно від організаційно-правової форми агроформування, задля отримання результатів дослідження, які б якомога чітко відображали загальні тенденції Хмельницької області, нами було обрано сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм господарювання, які розташовані у трьох районах області: ФГ «Подільська марка», ТОВ «Козацька Долина 2006», ТОВ «ім. Богдана Хмельницького» Дунаєвського району, виробничий кооператив «Іскра-2007», СТОВ аграрна фірма «Нефедівське», СТЗОА ФВ «Гуменецьке» Кам'янець-Подільського району, ТОВ «Оболонь Агро», СГК «Летава», ПП «Авангард-агролюкс» Чемеровецького району. Як згадувалось вище, метою кожного агроформування є не лише утримати конкурентні позиції на ринку, але й досягти економічного зростання. З огляду на це, проведемо аналіз діяльності агроформувань в розрізі класичних чинників економічного зростання.

Збільшення земельного банку є метою більшості аграрних формувань як України, так

і Хмельницької області зокрема. Адже земля в сільському господарстві є незамінним та особливим фактором виробництва. Динаміка зміни обсягів площі сільськогосподарських угідь обраних для дослідження аграрних формувань Хмельницької області наведено в табл. 1.

Як видно з табл. 1, ТОВ «Оболонь Агро», серед досліджуваних аграрних формувань Хмельницької області, мало у своєму підпорядкуванні найбільші обсяги сільськогосподарських угідь протягом останніх 5 років і у 2015 році вони склали 12567 га. Якщо говорити про динаміку зростання обсягів земельних угідь, слід відмітити ФГ «Подільська марка», яке за останні 5 років збільшило свій земельний банк на 63,4%. Варто відмітити, що збільшення земельних угідь не завжди є показником збільшення ефективності господарської діяльності агроформування. Прикладом цього є порівняння динаміки земельних угідь СГК «Летава» та ПП «Авангард-агролюкс». У підпорядкуванні обох вище згаданих агроформувань площі сільськогосподарських угідь за останні 5 років мали тенденцію до зменшення на 20,5% та на 24,0% відповідно. Проте, СГК «Летава», протягом досліджуваних 5 років, було постійно прибутковим та рентабельним агроформуванням. В той час, як діяльність ПП «Авангард-агролюкс» протягом останніх 3 років є збитковою (табл. 5). Не зважаючи на різницю в обсягах сільськогосподарських земель, дані агроформування є цілком співставні для подальшого аналізу динаміки їх господарської діяльності.

Таблиця 1

Динаміка наявних земельних ресурсів у досліджуваних сільськогосподарських підприємств Хмельницької області, га

Підприємства	2011	2012	2013	2014	2015	Темп приросту 2015/2011, %
ТОВ «Оболонь Агро»	10821	11192	11072	11903	12567	+16,1
СГК «Летава»	3602	3530	3484	2864	2864	-20,5
ФГ «Подільська марка»	1530	2508	2539	2539	2500	+63,4
ТОВ «Козацька долина 2006»	2424	2424	2336	2336	2336	-3,6
СТЗОВ ВФ «Гуменецьке»	1491	1519	1441	1514	1514	+1,5
ТОВ «ім. Б. Хмельницького»	1971	1971	1636	1540	1354	-31,3
СТОВ аграрна фірма «Нефедівське»	1064	1057	1070	1132	1216	+14,3
Виробничий кооператив «Іскра-2007»	1219	1104	1172	1190	1089	-10,7
ПП «Авангард-агролюкс»	508	789	667	605	386	-24,0

Джерело: побудовано та розраховано на основі звітності підприємства за формою 50-СГ [6-14]

Таблиця 2

Динаміка трудових ресурсів у досліджуваних сільськогосподарських підприємствах Хмельницької області, осіб

Підприємства	2011	2012	2013	2014	2015	Темп приросту 2015/2011, %
Суб'єкти великого підприємництва						
ТОВ «Оболонь Агро»	485	504	521	524	578	+19,2
СГК «Летава»	308	373	310	319	360	+16,9
Суб'єкти середнього підприємництва						
ФГ «Подільська марка»	60	62	65	80	90	+50
ТОВ «ім. Б. Хмельницького»	53	83	76	79	85	+60,4
ТОВ «Козацька долина 2006»	117	109	97	99	82	-29,9
Суб'єкти малого підприємництва						
СТЗОВ ВФ «Гуменецьке»	22	23	23	30	27	+22,7
ПП «Авангард-агролюкс»	10	12	13	26	26	+160
Виробничий кооператив «Іскра-2007»	21	21	20	25	23	+9,5
СТОВ аграрна фірма «Нефедівське»	15	20	18	13	11	-26,7

Джерело: власні дослідження авторів на основі даних [6-14]

Не менш важливим чинником зростання аграрних фомувань є використання трудових ресурсів. Відповідно до Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» (ст. 55) [15], поділ суб'єктів підприємницької діяльності за кількістю працюючих відбувається наступним чином: суб'єкт мікропідприємництва – до 10 працюючих; суб'єкт малого підприємництва – до 50 працюючих; суб'єкт великого підприємництва – кількість працюючих перевищує 250 осіб та до суб'єктів середнього підприємництва – усі інші суб'єкти, що не належать до суб'єктів малого (які включають у себе і мікропідприємство) та великого підприємства. Для аналізу динаміки наявних трудових ресурсів по досліджуваних агроформуваннях Хмельницької області згрупуємо їх відповідно до класифікації суб'єктів господарювання (табл. 2), що подана у Законі України [15].

Слід зазначити, що предметом дослідження було обрано агроформування диференційовані за різними організаційно-правовими формами господарювання, економічними показниками в тому числі і за розміром (за критерієм кількості працюючих), про що свідчать дані табл. 4. З 9 досліджуваних агроформувань, як видно з табл. 2, 2 агроформування – суб'єкти великого підприємства, 3 агроформування – суб'єкти середнього підприємства та 4 агроформування – суб'єкти великого підприємства. Слід зазначити, що протягом останніх 5 років найбільших змін щодо кількості працюючих зазнало ПП «Авангард-агролюкс» (+160% у 2015 р. у порівнянні з 2011 р.), хоча у кількісному вираженні зростання персоналу було лише на 16 працюючих у 2015 р. у порівнянні з 2011 р. Якщо говорити про великі агроформування слід підкреслити, що ТОВ «Оболонь Агро» та СГК «Летава» є лідерами і за площею сільськогосподарських земель відповідно (табл. 1). Пошук оптимального спів-

відношення обсягів сільськогосподарських угідь, кількості працюючих і техніки є актуальним питанням для більшості агроформувань.

Одним з чинників зростання аграрних фомувань є спеціалізація виробництва. Адже, саме спеціалізація є найважливішою умовою підвищення ефективності використання капітальних вкладень та інтенсивних технологій [16, с. 178]. В свою чергу спеціалізація повною мірою має вплив на розмір агроформування, а зміна структури виробництва неодмінно позначається на фінансово-економічних показниках господарської діяльності агроформування. Суть спеціалізації виробництва полягає у виявленні домінуючих галузей певного аграрного формування. Варто відмітити, що в силу специфіки галузі сільського господарства, частіше за все, головним чинником, що лежить в основі вибору виробничого напрямку діяльності аграрного формування лежать природно-кліматичні умови та географічне розташування агроформування. З приводу специфіки визначення напрямку спеціалізації агроформування, В.Г. Андрійчук зазначає, що: «...кожне підприємство концентрується на виробництві тих видів продукції, які є конкурентоспроможними і забезпечують його економічне існування як юридичної особи» [17].

Зрозумілим є те, що порівнювати абсолютну величину прибутку різних за розміром агроформувань є не коректно, тому в табл. 3 подано перелік досліджуваних агроформувань в порядку спадання за показником прибутку з 1 га та визначено напрям їх спеціалізації.

Як видно з табл. 3, найбільший прибуток з 1 га у 2015 році отримало ТОВ «Козацька долина 2006» у розмірі 8,6 тис. грн/га. Дане агроформування спеціалізується на вирощуванні зернових культур та займається молочним скотарством. Однак, не можна сказати, що усі агроформування, які будуть наслідувати таку ж структуру виробництва будуть мати аналогічні

Таблиця 3

**Визначення напрямків спеціалізації серед досліджуваних агроформувань
Хмельницької області станом на 2015 рік**

Підприємства	Прибуток, тис. грн	Площа, га	Припадає прибутку на 1 га, тис. грн.	Спеціалізація агроформування (структура с/г продукції, %)
ТОВ «Козацька долина 2006»	20083,6	2336	8,6	Зерновий напрямок спеціалізації (40,4%) з розвиненим молочним скотарством (25,8%)
ФГ «Подільська марка»	12381,8	2500	5,0	Вирощування сої (47,9%) з розвиненим вирощуванням зернових (24,0%) і ріпаку озимого (21,6%)
СГК «Летава»	13256,4	2864	4,6	Зерновий напрямок спеціалізації (39,4%) з розвиненим молочним скотарством (25,7%)
ТОВ «Оболонь Агро»	44925,6	12567	3,6	Зерновий напрямок спеціалізації (54,4%)
ТОВ «ім. Б. Хмельницького»	3128,9	1354	2,3	Зерновий напрямок спеціалізації (51,1%) з розвиненим молочним скотарством (17,5%)
Виробничий кооператив «Іскра-2007»	1255,3	1089	1,2	Домінування виробництва сої (32,4) та молока (29,7%) з розвиненим зерновим напрямом (20,8%)
СТОВ аграрна фірма «Нефедівське»	-34,6	1216	-	Вирощування зернових та зернобобових (58,4%) з розвиненим молочним скотарством (19,2%)
СТЗОВ ВФ «Гумецьке»	-544,0	1514	-0,4	Зерновий напрямок спеціалізації (46%) з розвинутим вирощуванням сої (33,8%)
ПП «Авангард-агролюкс»	-757,1	386	-2,0	Зерновий напрямок спеціалізації (33,8%) з розвиненим скотарством (28,1%) та вирощуванням сої (19,9%)

Джерело: розроблено та побудовано авторами на основі [6-14]

показники прибутковості. Проте, доречно відмітити, що значна частина вирощування ВРХ в загальній структурі виробництва продукції агроформування дещо знижує показник прибутковості, про свідчать дані табл. 3 згідно даних фінансової звітності ПП «Авангард-агролюкс». У 7 з 9 досліджуваних агроформувань домінуючим напрямком спеціалізації, в результаті проведених досліджень, виявився зерновий напрям. У таких агроформуваннях, як ФГ «Подільська марка» та виробничий кооператив «Іскра-2007» домінуючою культурою в структурі виробництва виявилася соя, 47,9% та 32,4% відповідно.

Наступним чинником економічного зростання будь-якого агроформування є обсяги виробництва сільськогосподарської продукції. Адже, зі зростанням обсягів виробництва продукції, збільшується і прибуток агроформування (за інших незмінних умов, наприклад цін). Як відомо, обсяги виробництва сільськогосподарської продукції значною мірою залежать від природно-кліматичних умов, що в свою чергу, визначає

специфіку аграрного виробництва. Зважаючи на різноманітність сільськогосподарських культур у досліджуваних агроформуваннях, в межах статті, проведемо дослідження динаміки обсягів виробництва зернових культур та зернобобових, як найбільш поширених серед досліджуваних агроформувань (про що свідчать дані табл. 3).

Зважаючи на значні цінові коливання, спричиненні інфляційними процесами, девальвацією національної валюти тощо, проаналізуємо динаміку виробництва зернових та зернобобових культур аграрними формуваннями Хмельницької області в натуральному вираженні. Результати дослідження подані в табл. 4.

Дані табл. 4 свідчать про різну динаміку виробництва даних культур у досліджуваних агроформуваннях протягом останніх 5 років. У п'яти з дев'яти досліджуваних агроформуваннях Хмельницької області протягом останніх 5 років простежується тенденція до збільшення обсягів виробництва зернових та зернобобових культур. Як видно з табл. 4, значне зниження

Таблиця 4

Динаміка виробництва зернових та зернобобових культур аграрними формуваннями Хмельницької області

Підприємства	2011	2012	2013	2014	2015	Темп приросту 2015/2011, %
ТОВ «Оболонь Агро»	260519	320460	234720	454082	410136	+57,4
СГК «Летава»	87777	81285	58758	89817	73960	-15,7
ФГ «Подільська марка»	40675	49950	49740	68624	70200	+72,6
ТОВ «Козацька долина 2006»	63159	69479	59625	75997	73923	+17,0
СТЗОВ ВФ «Гуменецьке»	21286	35032	50272	53225	32429	+52,3
ТОВ «ім. Б. Хмельницького»	34229	47640	22142	33718	33273	-2,8
СТОВ аграрна фірма «Нефедівське»	8585	16630	10024	16625	14377	+67,5
Виробничий кооператив «Іскра-2007»	19506	26680	24362	25081	18194	-6,7
ПП «Авангард-агролюкс»	16616	15563	12039	18688	6970	-58,1

Джерело: побудовано та розраховано на основі звітності підприємства за формою 50-СГ [6-14]

Таблиця 5

Показники ефективності виробничо-збутової діяльності сільськогосподарських підприємств Хмельницької області у 2011-2015 рр.

Підприємства	2011		2012		2013		2014		2015	
	прибуток, тис. грн.	рентабельність, %	прибуток, тис. грн.	рентабельність, %	прибуток, тис. грн.	рентабельність, %	прибуток, тис. грн.	рентабельність, %	прибуток, тис. грн.	рентабельність, %
ФГ «Подільська марка»	1783,7	56,9	3665,2	52,3	3382,9	40,7	11952,1	76,1	12381,8	54,4
ТОВ «Козацька долина 2006»	10237,5	75,8	5220,0	28,8	5358,6	28,5	3161,5	12,8	20083,6	86,7
ТОВ «ім. Б. Хмельницького»	1408,7	17,3	1858,5	21,8	-1067,7	-10,1	2036,4	21,8	3128,9	22,3
Виробничий кооператив «Іскра-2007»	80,1	2,1	1421,0	26,1	1686,4	38,8	1134,3	16,4	1255,3	10,7
СТОВ аграрна фірма «Нефедівське»	546,0	32,7	601,5	25,6	61,5	3,0	884,5	34,2	-34,6	-0,7
СТЗОВ ВФ «Гуменецьке»	-1533,0	-19,4	3100,0	46,0	-1061,2	-10,6	2315,2	13,5	-544,0	-3,0
ТОВ «Оболонь Агро»	4870,0	6,3	6457,0	9,0	-14941,1	-15,2	21690,5	20,4	44925,6	26,6
СГК «Летава»	6134,3	20,8	5263,9	17,3	1421,3	5,8	7903,3	25,4	13256,4	36,3
ПП «Авангард-агролюкс»	545,0	22,2	1517,0	37,2	-588,8	-13,1	-378,2	-5,0	-757,1	-17,8

Джерело: власні розрахунки на основі звітності підприємств [6-14]

обсягів виробництва зернових та зернобобових у 2015 році у порівнянні з базовим 2011 роком прослідковується в ПП «Авангард-агролюкс» (на 58,1%), що пояснюється зменшенням площі сільськогосподарських угідь під посів даних культур. Що стосується урожайності у 2104 році, слід констатувати факт зростання обсягів виробництва зернових та зернобобових по усіх досліджуваних аграрних формах у порівнянні з 2013 роком.

Здійснення аналізу фінансових результатів діяльності аграрних формувань слід розпочати з показника «валовий прибуток», який одержують шляхом різниці виручки від реалізації та собівартості продукції. Однак, для повнішої характеристики результатів фінансово-господарської діяльності на підприємстві, аналіз абсолютного показника «прибуток» доцільно доповнити дослідженням такого відносного показника, як «рентабельність виробництва». Рентабельність виробництва (продукції) визначається як відношення прибутку від реалізації продукції до повних витрат (собівартості) її виробництва та обігу [18, с. 234]. Аналіз динаміки вище згаданих показників по досліджуваних агроформуваннях Хмельницької області за останні 5 років наведено в табл. 5.

Відповідно до даних таблиці 5, за останні роки, стабільно прибутковою виявилася діяльність наступних аграрних формувань: ФГ «Подільська марка», ТОВ «Козацька долина 2006», виробничий кооператив «Іскра-2007» та СГК «Летава». Збитковими у 2015 році виявилися наступні аграрні формування Хмельницької області: СТОВ аграрна фірма «Нефедівське», СТзОВ ВФ «Гуменецьке» та ПП «Авангард-агролюкс». Оскільки показник прибутку є абсолютним та не показує ефективність використання наявних ресурсів в процесі виробництва, для здійснення цілісного аналізу діяльності підприємств слід зупинитися на рівні рентабельності, який значно доповнює показник прибутку. Що стосується аналізу рівня рентабельності, слід зазначити, що ТОВ «Козацька долина 2006» у 2015 році виявилася лідером серед досліджуваних аграрних формувань Хмельницької області з показником рентабельності 86,7% (найвищий показник для даного підприємства за останні 5 років), в той час, як показник прибутку становив 20083,6 тис. грн. Доказом того, що при дослідженні ефективності діяльності аграрних формувань показник прибутку слід доповнювати показником рентабельності свідчать дані ТОВ «Оболонь Агро». За показником прибутку дане підприємство у 2015 році серед досліджуваних підприємств займає першість, однак за рівнем рентабельності значно поступається іншим підприємствам, так як його рентабельність у 2015 році становила 26,6%.

Кожне аграрне формування має нагальну потребу аналізувати рентабельність виробництва та рентабельність продажу регулярно, задля уникнення випуску нерентабельної продукції та корегування господарського портфеля. Рентабельність продажу, можна охарактеризувати як показник, який є індикатором ефективності маркетингової та збутової діяльності на підприємстві. В буквальному трактуванні цей показник показує, яка питома вага прибутку в загальній

сумі грошової виручки від реалізації продукції. Зрозуміло, що з підвищенням рівня цього показника змінюється, за однакових інших умов, економічний стан підприємства і навпаки [19, с. 64]. Розрахунок рентабельності продажу здійснюється шляхом ділення прибутку від реалізації на виручку від реалізації продукції. Отримані дані подано в табл. 6.

Таблиця 6
Динаміка рентабельності продажу продукції аграрних формувань Хмельницької області, %

Підприємства	2011	2012	2013	2014	2015
ФГ «Подільська марка»	36,3	34,3	29,0	43,2	35,2
ТОВ «Козацька долина 2006»	43,1	22,4	22,2	11,4	46,4
ТОВ «ім.Б. Хмельницького»	14,7	17,9	-11,3	17,9	18,3
Виробничий кооператив «Іскра-2007»	2,1	20,7	28,0	14,1	9,6
СТОВ аграрна фірма «Нефедівське»	24,6	20,4	2,9	25,5	-0,7
СТзОВ ВФ «Гуменецьке»	-24,1	31,5	-11,9	11,9	-3,1
ТОВ «Оболонь Агро»	5,9	8,2	-17,9	16,9	21,0
СГК «Летава»	17,2	14,8	5,5	20,2	26,6
ПП «Авангард-агролюкс»	18,2	27,1	-15,1	-5,3	-21,6

Джерело: розраховано авторами на основі [6-14]

Аналізуючи рентабельність продажу по досліджуваних підприємствах Хмельницької області варто зазначити, що за цим показником у 2015 році лідером є ТОВ «Козацька долина 2006» (46,4%), яке спеціалізується на вирощуванні зернових з розвинутим молочним скотарством та ФГ «Подільська марка» (35,2%), яке спеціалізується на виробництві сої з розвиненим вирощуванням зернових. Про важливість дослідження відносного показника рентабельності продажу свідчить аналіз ТОВ «Оболонь Агро», прибуток якого у 2015 році серед досліджуваних підприємств був найбільшим і складав 44925,6 грн. (табл. 5), а рентабельність продажу 21% (табл. 6).

Показники рентабельності характеризують внутрішні резерви підприємств для подальшого розвитку. На сьогодні вчені зазначають про звуження фінансової бази розвитку сільськогосподарського виробництва, адже залишається ймовірність зменшення джерел формування власних фінансових ресурсів сільськогосподарських товаровиробників через несприятливу цінову кон'юнктуру на основні види споживаних мінеральних добрив, матеріально-технічної продукції, засобів захисту рослин і стримування росту цін на агропродовольчу продукцію [20, с. 32]. Результати аналізу свідчать, що 30% досліджуваних підприємств мали від'ємну рентабельність виробництва і рентабельність продажу в середньому за три останні роки, що свідчить про недостатність внутрішніх резервів для розвитку.

Висновки і пропозиції. Отже, більша частина агроформувань прагне не лише утримати свої позиції на ринку, а й зростати. На мікрорівні економічне зростання доцільно характеризувати як процес кількісно-якісних зрушень, що

характеризується позитивними змінами обсягів використання основних ресурсів, і результатом якого є збільшення обсягів виробництва, кількості виробленої продукції, прибутків підприємства, суспільно-корисного ефекту.

В результаті дослідження було виявлено, що найбільш чисельною організаційно-правовою формою господарювання були фермерські господарства, частка яких у 2015 році становила 74,2%, найменш чисельними – державні підприємства – 0,3%. Дана тенденція є аналогічною до загальноукраїнської ситуації на аграрному ринку.

До чинників економічного зростання сільськогосподарських підприємств належать показники використання земельних та трудових ресурсів, рівень спеціалізації підприємства, рівень технічної оснащеності тощо. В результаті дослідження було виявлено, що у 2015 році у порівнянні з 2011 роком 5 з 9 досліджуваних агроформувань зменшили обсяги земельного банку, що свідчить про переорієнтацію на інтенсифікацію виробництва. Що стосується трудових ресурсів, то варто відмітити про тенденцію до збільшення кількості працюючих у 78% досліджуваних агроформувань у 2015 році у порівнянні з 2011 роком.

Досліджуючи залежність прибутковості агроформування від напрямків спеціалізації було виявлено, що тваринництво значно знижує прибутковість агроформування, часто навіть є причиною його збитковості. Проте, слід наголосити, що спеціалізація не лише впливає на прибутковість і рентабельність діяльності, а є одним з багатьох індикаторів економічного зростання агроформування.

У п'яти з дев'яти досліджуваних агроформувань Хмельницької області протягом останніх 5 років простежується тенденція до збільшення обсягів виробництва зернових та зернобобових культур, у інших 4-х агроформуваннях зменшення обсягів виробництва цих культур пояснюється зменшенням земельного банку агроформування в цілому, або ж збільшенням сільськогосподарських угідь під вирощування інших культур, наприклад сої.

До результативних показників сільськогосподарських підприємств належать прибуток, рентабельність виробництва, рентабельність продажу. За останні 5 років, стабільно прибутковою виявилася діяльність наступних аграрних формувань: ФГ «Подільська марка», ТОВ «Козацька долина 2006», виробничий кооператив «Іскра-2007» та СГК «Летава». Збитковими у 2015 році виявилися 3 з 9 досліджуваних агроформувань, серед яких: СТОВ аграрна фірма «Нефедівське», СТЗОВ ВФ «Гуменецьке» та ПП «Авангард-агролюкс».

В результаті дослідження було виявлено, що за показником прибутку у 2015 році лідером виявилось ТОВ «Оболонь Агро», в той час як рентабельність його виробництва у 2015 році становила лише 26,6%. Отже, стає очевидним, що найбільш прибуткове агроформування не є найбільш рентабельним. Найбільш рентабельним у 2015 році виявилось ТОВ «Козацька долина 2006», даний показник якого сягав 86,7%.

Аналізуючи рентабельність продажу по досліджуваних підприємствах Хмельницької області, варто зазначити, що за цим показником у 2015 році лідером є ТОВ «Козацька долина 2006» (46,4%), яке спеціалізується на вирощуванні сої та ФГ «Подільська марка» (35,2%), яке спеціалізується на виробництві зернових з розвиненим молочним скотарством.

Таким чином, аналіз вище наведених показників підтвердив тенденцію до економічного зростання серед досліджуваних підприємств, що є особливо характерною для суб'єктів великого й середнього підприємництва і здійснюється як за рахунок екстенсивних чинників росту (збільшення земельних площ, кількості залучених трудових ресурсів), так і за рахунок інтенсифікації виробництва, ведення у сівозміни більш прибуткових культур. За показником прибутку на 1 га лідерами також є суб'єкти великого й середнього підприємництва. Отже, прибутковість підприємств більшою мірою залежить від розмірів підприємств, масштабів їх діяльності і меншою – від спеціалізації.

Список літератури:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Андрійчук В. Г., Зубець М. В., Юрчишин В. В. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти. – К.: Аграрна наука, 2005. – 140 с.
3. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т. 1 / За ред. С. В. Мочерного. – Львів: Світ, 2005. – 616 с.
4. Глуха Г. Я. Система показників економічного зростання / Г. Я. Глуха // Академічний огляд. – 2013. – № 2. – С. 5–12. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2013_2_2
5. Головне управління статистики в Хмельницькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/index.htm>
6. Статистична і фінансова звітність ФГ «Подільська марка» Дунаєвського району за 2011–2015 рр.
7. Статистична і фінансова звітність ТОВ «Козацька долина 2006» Дунаєвського району за 2011–2015 рр.
8. Статистична і фінансова звітність ТОВ «ім. Б. Хмельницького» Дунаєвського району за 2011–2015 рр.
9. Статистична і фінансова звітність виробничий кооператив «Іскра-2007» Кам'янець-Подільського району за 2011–2015 рр.
10. Статистична і фінансова звітність СТОВ аграрна фірма «Нефедівське» Кам'янець-Подільського району за 2011–2015 рр.
11. Статистична і фінансова звітність СТЗОА ФВ «Гуменецьке» Кам'янець-Подільського району за 2011–2015 рр.
12. Статистична і фінансова звітність ТОВ «Оболонь Агро» Чемеровецького району за 2011–2015 рр.
13. Статистична і фінансова звітність СВК «Летава» Чемеровецького району за 2011–2015 рр.
14. Статистична і фінансова звітність ПП «Авангард-агролюкс» Чемеровецького району за 2011–2015 рр.
15. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 № 4618-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 3, с. 23

16. Ларина Я. С. Формування та механізм реалізації маркетингових стратегій в агропродовольчому під комплексі АПК: Монографія. – К.: Преса України, 2008. – 344 с.
17. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу [Текст]: підруч. для студентів ВНЗ / В. Г. Андрійчук; Держ. ВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – Київ: КНЕУ, 2015. – 783 с.
18. Мочерний С. В., Ларина Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т. 2 / За ред. С. В. Мочерного. – Львів: Світ, 2006. – 568 с.
19. Кучер О. В. Формування маркетингової стратегії збуту продукції підприємств АПК: монографія / Олег Володимирович Кучер; ПВНЗ «Європейський університет». – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2010. – 164 с.
20. Лупенко Ю. О. Розвиток аграрного сектору економіки України: прогнози та перспективи // Науковий вісник Мукачівського державного університету, 2015. – Серія Економіка. Випуск 2(4). Частина 2. – С. 30–34.

Ларина Я.С., Завальнюк Е.С.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

ОЦЕНКА РАЗВИТИЯ АГРАРНЫХ ФОРМИРОВАНИЙ ХМЕЛЬНИЦКОЙ ОБЛАСТИ

Аннотация

В статье акцентировано внимание на важности развития сельскохозяйственных предприятий, как составляющих потенциальных секторов экономического роста для страны в целом. Уточнена сущность понятия «экономический рост» и группы базовых индикаторов роста. Осуществлен количественный анализ сельскохозяйственных предприятий Хмельницкой области по организационно-правовым формам хозяйствования. Проведен анализ основных финансово-экономических показателей изучаемых агроформирований Хмельницкой области, а именно: прибыли, рентабельности производства, рентабельности продаж, земельных и трудовых ресурсов, направлений их специализации. Выполнено группирование сельскохозяйственных предприятий в зависимости от количества работающих. Проанализирована зависимость доходности агроформирования от направления его специализации.

Ключевые слова: экономический рост, аграрные формирования Хмельницкой области, эффективность деятельности агроформирований, земельные ресурсы агроформирований, трудовые ресурсы агроформирований, специализация агроформирований.

Larina Ya.S., Zavalniuk K.S.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

EVALUATION OF THE KHMELNYTSKYI REGION AGRARIAN FORMATIONS DEVELOPMENT

Summary

The article emphasizes the importance of the development of agricultural enterprises as components of potential sectors of economic growth for the country as a whole. The essence of the concept «economic growth» and the group of basic indicators of growth are specified. The quantitative analysis of agricultural enterprises of the Khmelnytskyi region was conducted on the organizational and legal forms of management. The analysis of the main financial and economic indicators of the studied agroformations of Khmelnytskyi region was conducted, namely: profits, profitability of production, profitability of sales, land and labor resources, areas of their business. The grouping of agricultural enterprises was carried out depending on the number of employees. The dependence of profitability of agroformation on the area of its specialization is analyzed.

Keywords: economic growth, agrarian formation of Khmelnytskyi region, agroformations efficiency, land resources of agroformations, labor resources of agroformations, specialization of agroformations.